

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Absolve Domine.
Édes Anna büntetőpere

Szerző:
dr. Kalmár-Vraskó Jolán

Kézirat lezárva:
Pásztó, 2023. július 31.

I. Áttekintés

Jelen tanulmány célja Kosztolányi Dezső által életre hívott Édes Anna büntetőperét bemutatni oly módon, hogy a regénybeli cselekmény tüzetes átvizsgálásán túl megfejteni tudjuk tettének lélektani hátterét, miközben bemutatásra kerül a cselekménykor hatályos büntető anyagi jogi és eljárásjogi szabályok összessége.

Elsőként a történeti tényállás kerül bemutatásra, majd Édes Anna jellemét és tettének motivációját ismerhetjük meg, hogy Édes Anna, aki áldozatból elkövetővé vált, mindvégig velünk legyen, amikor tettét mi, illetve az eljáró bíróság is minősíti.

Édes Anna a jó leány új gazdáinál, a Víz házaspárnál a cselédi tökélyt testesíti meg, miközben egy elnyomott társadalmi réteg tagjaként a lelkét bénítja az elnyomás. A szenvedés, a túrés szent alázattá tökéletesül benne, miközben az élet szépségei, úgymint a remény és a szerelem bele-belemarnak a látszólagos elfogadásba, mely a regény végére szétfeszül és az ölési cselekményekben manifesztálódik. A tudat és a tudattalan mindvégig kéz a kézben járnak Anna minden tetténél. Amikor ráébred mit tett, csak egy pillanatra fut át az agyán, hogy meneküljön, de aztán valami belső béke sugallta nyugalomban marad a tett helyszínén és szembe néz a következményekkel.

Megelevenedik előttünk a tárgyalás, ahogyan Anna eltörpülve retteg a kötél általi haláltól a nagy tárgyalóteremben, ahol a törvényszéki bírák tanácsban ítéleznek a pulpituson, a királyi ügyész és a kirendelt védő pedig egymás szavába vágva terjesztik elő indítványukat, folyamatos izgalmat okozva a népes hallgatóságnak, s nekünk, olvasóknak.

A korabeli büntető anyagi és eljárásjogi szabályokban felfedezhetjük a mai büntető törvénykönyv és büntetőeljárás törvény gyökereit, miközben izgalmas eltéréseket is felfedezhetünk.

Kosztolányi előadásmódja számomra tökéletes és lehangoló, így próbálom ezt a fajta színezetet belecsempészni a büntetőper bemutatásába mindamellett, hogy a fontosabb anyagi jogszabályokat is ismertetem annak érdekében, hogy a jogász olvasók is örömeiket leljék benne.

II. Bevezetés

Kosztolányi Dezső méltán egyik leghíresebb regényét, az Édes Annát 1926-ban írta meg. A mű cselekménye a Tanácsköztársaság bukása utáni közvetlen években játszódik, tehát 1919-et követően és a cselekménysor 1922-ben ér véget.

A mű alapötletét Kosztolányi Dezső felesége, Harmos Ilona ihlette, aki egy vasárnap délutáni szieszta során elábrándozott azon, hogy milyen jó lenne, ha lenne egy cseléd lányuk, aki „mint valami gép, egyéni életének és kíváncsainak legkisebb jele nélkül, mindig, mindent tökéletesen elvégez”. Azonban tovább gondolta ötletét, és ráébredt, hogy ilyen leányt nem merne a házában tartani, „mert aki ennyire öntudatlan, az éppen öntudatlanságában valami rémült cselekedetre képes.”¹

Így is lett. Édes Anna, a tökéletes cseléd meggyilkolta urát és úrnőjét, a Víz házaspárt. Nem tagadta egy pillanatra sem tettét, de válaszolni senkinek nem tudott arra, hogy miért hajtotta végre eme szörnyű tettet. Számptalan fejtegetés született e témában, számomra a legkiemelkedőbb Lengyel András Miért gyilkolt Édes Anna című értekezése, melyben a szerző gyönyörűen kifejti azt a paradoxont, amely Édes Anna személyiségét majdhogynem kettészakítja, végül a gyilkosságban oldja fel ezen ellentétet, megszabadítva Édes Annát a társadalmi elnyomás minden béklyójától. Gondolatmenetének részletes ismertetésére a későbbiekben kerül sor a bűncselekmény motivációjának kutatásakor.

Elsőként Anna tettét kívánom bemutatni, vagy korabeli jogi terminussal élve a történeti tényálladékat, a száraz tényeket, melynek aztán Anna jellemrajzával és a gyilkosság lehetséges motivációit kutatva próbálom magyarázatot adni. Anna büntetőperét mértani pontossággal meséli el Kosztolányi, így fontosnak tartottam a korabeli büntető anyagi és eljárásjogi szabályok részletes ismertetésével feltölteni az irodalmi elbeszélést. Végezetül megismerhetjük a bíróság döntését, melyben Kosztolányi feloldozza Annát.

1 Réz Pál (szerk.): Tükörben - Kosztolányi Dezső. Századvég Kiadó, Budapest, 1993, 166-167. oldal

III. A kettős gyilkosság

1920 májusának végén estélyt tartott a Víz házaspár Víz Kornél államtitkár-helyettesi kinevezése okán a lakóházban, melyben éltek fővárosunkban. Az estély éjjelén, a Víz házaspár szolgáló leánya, Anna kiosont a konyhába, matatott valamit, majd véletlenül feldöntött egy óriási tölgyfaszéket, mely akkora zajt csapott, hogy Anna tartott attól, hogy pihenő gazdái felébrednek a lármára. De nem így lett, így Anna még egyszer kiosont a konyhába enni, majd beosont gazdái hálósobájába és leült Vizyné ágya szélére. A kés már a kezében volt. Nem tudni, hogy mely alkalommal vette magához, de az biztos, hogy előre készült a tervére. Vizyné felébredt arra, hogy Anna az ágya szélére ült és megfogta bal kezével az ő kezét. Egyszer mellkason szúrta az úrnőt, aki a halálos szúrás előtt még kiabált, így a gazda is felébredt alkohalmámoros álmából. Anna próbált kiosonni a hálóból, de Víz utána lódult, így közelharc alakult ki közöttük, melynek a gazda lett a vesztese. Rátántorodott a díványra, majd Anna rátérdelt a mellkasára, szúrta, ahol tudta, a mellét, a hasát, a torkát. Majd nemtörődomséggel a sarokba hajította a kést. Ezt követően lemosta véres kezét, Víz Kornél még haldoklott, de szép lassan kiszállt belőle a lélek, Anna is leheveredett egy hencserre, majd elaludt.

IV. Az elkövető jellemrajza

Ahhoz, hogy közelebb kerüljünk annak megállapításához, hogy Édes Anna miért ölt, érdemes őt megismernünk. Cselédkönyve alapján Anna 1900-ban született, hajadon, Balatonkajárról származik, paraszti családból. Édesanyja meghalt, édesapja újránősült és nálánál jóval fiatalabb mostohát szerzett Annának és fiútestvérének, aki francia fogságba került, de sikerült hazatérnie. 16 éves volt, amikor a mostohája elűldözte őt otthonról, onnan datálódik cselédsora. Szorgalmas, csendes leány volt, nagyon jól működtek az ösztönei, de volt, amikor nem hallgatott rájuk. Ahogy nagybátyja, Ficsor bemutatta Vizynének, szíve szerint menekült volna a lakásból. „Amikor ide belépett, a gyomra egyszerre felémelyedett, olyan rosszullett fogta el, hogy azt hitte, azonnal összerogy. Valami kimondhatatlan bűdösséget érzett, mint a patikában, éles, hideg szagot, mely egyre jobban facsarta az orrát, kavarta belét. Vizyné a zongorájában kámfort tartott, hogy a molyok ne rágcsálják meg a vattás hangkalapácsokat. Anna nem tudta, honnan származik ez az orvosságsszag, csak azt tudta, hogy nem bírja ki, csak azt tudta, hogy már az első pillanatban ki akart szaladni, és ha egészséges ösztönére hallgat,

akkor köszönés és istenhozzád nélkül elrohan, menekül, le a lépcsőkön, az utcákon, s fut, meg sem áll hazáig, a kajári tarlóföldekig.”²

„Ficsor dicsérete, hogy ti. Annának nem kell pénz, szerető, ennivaló, mert ő csak a munkát szereti, végzetessé válik számára: szentté és géppé kell válnia, hogy Vizyné megkölhessen a »példás cseléd« legendáját, úri mivoltának ezt a pompás státusszimbólumát.”³

Nagyon elégedettek voltak a gazdák Anna munkájával, csodálattal figyelték minden mozdulatát, de sokszor ki is nevették őt. „Anna halkan járt körülöttük. És amint kiment, ráterelődött a szó. Már egyesültek méltánylásában, egy kedves, közös érzésben. Föltétlenül bámulat volt ez, imádat, kritika nélküli istenítés, hogy a beszerzett portéka ily hasznos, s némi büszkeség is, hogy ez az övék, csak az övék...Egymást támogatva és kisegítve...jellemzték s utánozták őt, olykor elnéző mosollyal gúnyolták is, mintha mulatságos volna, hogy valaki ilyen jóságos és együgyű, ilyen példásan derék, ilyen példátlanul igénytelen, és nevettek hozzá, eleinte félénken, majd ökredező hahotával.”⁴ „Legendás, »szent« alakjában mártírsorsot kell látnunk -ezt sugallja a regényszöveg. S hogy ott van sorsa keresztjére feszítve, azt is metaforák és hasonlatok rögzítik:” Anna reggeltől estig a por és a szemét glóriájában állott...Keresztfákhoz kötözködve törölte az ablakokat. Már sikálta a padlót...csuszkalva, görnyedezve, térdepelve, mint egy templomban, valami hosszan tartó örökimádás közben.” Ha az író cselédmártírnak tartja, Viziék automata gépnek látják és tartják: „Mint valami halk automata mozgott ide-oda. Mint egy gép, gondolták, mint egy gép.” ...Az volt vele mindig, amit az első Viziéknél töltött éjszakán érzett: csönd, feketeség, a tűzfalra vetődő fények, a konyha, s abban az ágy, amelyen fekvé a cseléd lány „csak az üres éjszakát kaparássza”, miközben tisztességével nevetség tárgya.”⁵

Az üres éjszakákat és a szívét töltötte fel a távolról érkező rokon, Patikárius Jancsi futó szerelme, aki Viziék pár napos távolléte alatt teljesen behódol szexuális vonzódásának Anna iránt és megtölti Anna szívét szerelemmel és egy hamis illúzióval, hogy neki más élete is lehet. A gyorsan jött szerelem azonban

2 Kosztolányi Dezső: Édes Anna. OSIRIS, Budapest, 2009., 56. oldal

3 Bori Imre: Kosztolányi Dezső. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986., 167. oldal

4 Kosztolányi Dezső: i.m., 80. oldal

5 Bori Imre: i.m., 168-169. oldal

gyorsan tovább is áll, sőt mi több, szerelmüknek gyümölcse is fogan, amelyet gyorsan elhajt jancsi egy tiltott szer által, amit Anna bevesz és ezáltal megszakad a terhesség. Itt érződik a regényben először Anna lelkének megbomlása, a tiltott szertől hallucinálni kezd, miközben elveszti a szerelméből fakadt új élet reményét, a gyermeket, mely legboldogabb napjaiban fogant. Neki nem lehet, ő csak egy cseléd, neki ez nem jár, gondolhatta. Jancsi nem látta a lelkét, csak a testét használta. A lelkét nem sok ember látta. Moviszter doktor úr érintőlegesen, amely majd tanúkihallgatása során bontakozik ki és a kéményseprő, aki számára Anna szomorúsága és egyszerűsége olyan vonzó, hogy megkéri Vizynétől a kezét. Itt Anna ösztöne megint helyesen működik. Felmond bátran Vizynének, férjhez akar menni a kéményseprőhöz. Újra feléled benne a remény, hogy neki más sors is juthat, lehet a saját maga életének az irányítója. Vizyné ekkor a lelkétől vezérelten beteg lesz, s végül Anna jóleány módjára behódol Vizyné akaratának és kikoszarazza a kérőt. Minden marad a régiben, tovább cipeli halkan keserűségét, mely végül egy monumentális pillanatban kitör belőle és a minden fájdalmát konzerváló környezetet megsemmisíti gazdái elpusztításával.

V. A gyilkosság motivációja

Lengyel András fentebb említett értekezésében kifejti, hogy a regény olvasóinak, éljenek azok bármely korban, nyilvánvalóvá válik, hogy lelki történések vezetnek a gyilkossághoz. Pszichológiai síkon vizsgálja a történeteket és úgy foglal állást, ahogyan azt Kosztolányi is tette, miszerint Édes Anna tettét úgy kell értelmeznünk, hogy teljes élettörténete magyarázza a gyilkosságot. Édes Annában kettősséget kell látnunk, egy felettes ént és egy ösztön ént, amik között éles ellentét feszül. Felettes énje a szorgalmas cselédlány, aki példásan dolgozik, a szó legnemesebb értelmében igénytelen, nem kell neki semmi, csak a munka, az élet örömei nem izgatják. Az ösztön énje pedig az élet minden boldogságáért ácsingózik, de el van nyomva az életvitelével formálódott teljes alkalmazkodás és alávetéses életforma által. Édes Anna nem lázad sorsa ellen, természetesnek veszi ezt a társadalmi hierarchiát, mely a gazda-cseléd viszonyban mutatkozik, lelke azonban titkon, lappangóan lázad. Ösztönei megvetik, elutasítják Vizedet és életformájukat. Ez a zsigeri, mélyről jövő utálat, tiltakozás Anna számára is érthetetlen, s bár a gyilkosság pillanatában az olvasó számára láthatóvá válik, Annának azonban láthatatlan marad, mivel olyan tökéletesen szocializálódott a cselédi létformába, hogy képtelen abból elfogadható módon kilépni. Kilépési lehetőségként villan fel az agyában a házasság gondolata, amikor a kéményseprő megkéri a kezét, fel is mond úrnőjének, azonban mégis marad és nem külső kényszer hatására, hanem jó leányként

képtelen Vizynét elhagyni, aki megízlelve Anna elvesztésének lehetőségét, a gondolatba belebetegszik. Ezt a helyzetet robbantja szét végül a gyilkosság, ami a Vizi házaspár életének csúcán, Vizi Kornél államtitkár-helyettesi kinevezésének megünneplésére rendezett estélyen következik be. Ez az estély Anna életében is egyfajta betetőződéssé válik. A gépiesen dolgozó, soha el nem fáradó cseléd most hirtelen belefárad a munkába, szexualitása sérülést szenved azáltal, hogy meglátja szerelmét, Patikárius Jancsit Moviszternével, akinek nyakába titkon belecsókol a hűtlen szerető, majd felettes énje bizonyos élettani hatások következtében - tudniillik az abortuszt követően újra megjön a menstruációja - szétesik és ezáltal utat nyit magának az az ösztönlény, aki könyörtelenül végez az elnyomó úrnővel, majd minden előzetes szándék nélkül Vizi Kornéllal is, egyben önmagát is megsemmisítve.⁶

VI. Büntetőjogi szabályozás

Az 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (a továbbiakban: Csemegi Kódex) külön tényállásban szabályozta azt az esetet, amikor valaki előre megfontolt szándékkal öl és külön azt, amikor szándékosan, előre megfontolt szándék nélkül. Ez ma már minősítő körülmény az emberölés tekintetében, de régen az előre megfontolt szándékkal történő emberölést gyilkosság büntettének nevezték, míg az előre megfontolt szándék nélküli alapesetet szándékos emberölésnek. A Csemegi Kódex 278. §-a szerint *a ki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntettét követi el, és halállal büntetendő*. A 279. § szabályozta a szándékos emberölést. Következésképpen szólt a tényállás, vagy ahogyan akkoriban nevezték, tényálladék: *A ki embert szándékosan megöl, ha szándékát nem előre fontolta meg: a szándékos emberölés büntettét követi el, és tiz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő*. A Csemegi Kódex miniszteri indokolása ezt a fajta megkülönböztetést úgy magyarázta, hogy legelőször azt tisztázta, hogy téves volt a jogelméletben korábban született megkülönböztetés, hogy minden előre megfontolt szándék, ami nem azonnali indulattól vezérelt. Ugyanis az előre megfontolt szándékból elkövetett emberölés, a gyilkosság, a büntettek leggonoszabbika. A gyilkosság ugyanis az ölési szándéknak egy fejlődési folyamatát foglalja magában, ami a gondolat megszületésétől a tett véghezviteléig fokozódik. Ez a folyamat egy bizonyos időt feltételez, aminek meghatározása igen nehéz. Egy pápai rendelet hat órában állapította meg ezt az időközt, mások szerint

⁶ Lengyel András: Miért gyilkolt Édes Anna?. Korunk folyóirat - 1998. április, letöltés ideje: 2023. július 26., forrás:

<http://epa.oszk.hu/00400/00458/00004/oldal97e2.html>

egy éjnek kellett elmúlnia a szándék elhatározása és a tett véghezvitele között, ami alatt az indulat elcsendesült és nyugodt megfontolássá érlődött. Ami biztosra mondható, hogy az előre megfontolt szándék megállapításához az szükségeltetik, hogy megállapítható legyen az, hogy az ész a szándék megszületését követően visszanyerje hatalmát és ennek ellenére döntsön úgy az elkövető, hogy kioltja az áldozat lelkét. A bizonyítása sokszor egyértelmű az előre megfontolt szándéknak: a külvilág számára hallható és látható megnyilvánulások „jelzik a véres gondolat küzdelmét az ésszel és a lelkiismerettel, az eltökélést; a véghezvitel előkészítését, az akadályok elhárítását, az eszközök megszerzését: szóval az akarat képződését megerősödését, és az elért elhatározást.”⁷

A Csemegi Kódex 281. §-a alapján, *ha a szándéka tettesnek erős felindulásában keletkezett és rögtön végre is hajtattott: az emberölés tiz évig terjedhető fegyházzal büntetendő. Ha pedig az erős felindulást az okozta, hogy a megölt személy a tette vagy hozzátartozóit jogtalanul súlyosan bántalmazta, vagy megsértette, az emberölés ezen felindulásban rögtön végre is hajtattott: a büntetés öt évig terjedhető börtön leend.* A Csemegi Kódex miniszteri indokolása szűkszavúan, de velősen fogalmazza meg, hogy enyhébb beszámítás alá esik annak a tette, akinek akarat-szabadságát, illetve tudatát ugyan nem szünteti meg a hirtelen fellépő felindulás, de azokat elhomályosítja. További enyhítést jelent a sértetti közrehatás megléte.

A Csemegi Kódex 21.§-a rendelkezik a halálbüntetés végrehajtásának módjáról, miszerint a halálbüntetés zárt helyen, kötél által hajtatik végre. Volt azonban több törvényi lehetőség is a halálbüntetés helyett enyhébb fokozatú büntetés, fegyház fokozatú szabadságvesztés alkalmazására, amennyiben a bűnösség fokát illetően nagymértékben túlsúlyban voltak a súlyosító körülményekkel szemben az enyhítő körülmények (Csemegi Kódex 89-91.§). Azonban nemcsak egyszeres leszállításra, hanem kétszeres leszállításra is volt lehetőség a büntetés nemét illetően, azonban a Csemegi Kódex 92.§-ának második fordulata kimondta, hogy halálbüntetés helyett tizenötévi fegyháznál kisebb büntetés nem állapítható meg, ami a határozott idejű fegyház leghosszabb tartama volt.

⁷ 1878. évi V. törvénycikk indokolása - a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről, letöltés dátuma: 2023.

Ami Édes Anna ügyében még jogi érdekesség, hogy a büntetőtörvénykönyvnek egy olyan passzusa is volt, hogy *a ki a büntett elkövetésének idején életkorának huszadik évét még nem haladta túl, halálra vagy életfogytig tartó fegyházra nem ítélhető* (Csemegi Kódex 87.§). Ennek azért van jelentősége, mert annyit tudunk Anna cselédkönyvéből, hogy 1900-ban született, de hogy pontosan melyik hónapban, arra nem derül fény, így nem tudhatjuk, hogy a bűncselekmény elkövetésekor már betöltötte-e a 20. életévét, csupán annyit tudunk, hogy a tárgyaláskor, ami 1920 novemberében volt, már a személyi adatok rögzítésénél elhangzott, hogy a 20. életévét betöltötte.

Amennyiben az elkövető egyszerre több büntetendő cselekményt követett el, a bíróság kvázi halmazati büntetést szabott ki, de a halmazati büntetést ekkoriban összbüntetésnek hívták, aminek ma már más jelentése van (Csemegi Kódex 95-100.§). Az összbüntetés kiszabása körében a legsúlyosabb szabadságvesztés nemét állapították meg és a legsúlyosabb büntetés volt alkalmazandó, határozott idejű szabadságvesztés büntetés esetén annak leghosszabb tartama 5 évvel feljebb volt emelhető azzal, hogy annak maximális tartama 15 év lehetett.

A szabadságvesztés büntetés mellett mellékbüntetésként hivatalvesztés, illetve a politikai jogok gyakorlásának ideiglenes felfüggesztése volt kiszabható (Csemegi Kódex 54.§).

VII. Büntető eljárásjogi szabályozás

A regénybeli bűncselekmény elkövetésekor a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. Törvénycikk volt (a továbbiakban: Bp.) volt hatályban. A Bp. megszületésével az addigi szinte tisztán inkvizitórius modellt felváltotta az akkuzatórius modell. Az inkvizitórius modell fő célja az anyagi igazság keresése volt, annak felderítése, hogy mi történt valójában, melynek záloga az írásbeliség és a titkosság volt. Ezzel szemben a Bp. bevezette a szóbeliség és a közvetlenség elvét, amellyel a nyilvánosság elve is utat tört magának. Immáron az vált meghatározóvá, hogy mi bizonyítható, és a bűncselekmény elkövetését a vádló lett köteles bizonyítani. A Bp. 1.§-a elvi éllel rögzítette a vádelvet és az officialitás elvét, miszerint *bűnvádi ügyben bírói eljárás csak a törvény értelmében, vád alapján és csak az ellen indítható, akit büntett, vétség vagy kihágás nyomatékos gyanúja terhel. Bűncselekmény miatt nem alkalmazható más büntetés, mint amelyet bírói hatalommal törvényesen felruházott hatóság törvényesen eljárva kimondott*. A vádelvből következik a bizonyítási teher is, miszerint a vádat a vádló köteles bizonyítani.

A szóbeliség és a nyilvánosság elve a főtárgyalásra korlátozódott ugyan, de a főtárgyalásnak volt a legnagyobb hangsúlya a büntetőper során. Bizonyítási eszközként csak az lett felhasználható, amit a főtárgyaláson a bíróság szóban az eljárás anyagává tett és amelyről a főtárgyaláson személyes tapasztalás révén meggyőződött. Ugyanígy számos más eljárásjogi alapelvünk a Bp-ben már gyökeredzett, úgy, mint a jogorvoslathoz való jog és a védelem joga, valamint az ártatlanság vétele. A pervezetés sarokpontjai is megegyeznek a mai büntető eljárás szabályaival, ami Édes Anna büntetőperén keresztül bemutatásra kerül, de előtte érdemes foglalkoznunk a tettenérés és a nyomozati szak alatt alkalmazott eljárásjogi szabályokkal is.

1. A tettenérés

Édes Anna tettének reggelén elborzadt attól, amit tett. Elsőre összekapta a batyuját, hogy elszökik, de aztán valamiféle bénító kábultság lett úrrá rajta és maradt. Maradt mindaddig, amíg a rendőr rá nem törte az ajtót és fel nem fedezte a kettős gyilkosságot. Akkor a rendőr azonnal betelefonált az egykerületi kapitányságra, ahonnan hamarosan megérkezett a rendőrorvos, a tanácsnok, a vizsgálóbíró, a fogalmazó és egy csapat detektív, akik a nyomokat rögzítették és a bűnjeleket gyűjtötték be. Még a sokat látott nyomozók is elborzadtak Anna tettének kegyetlenségétől, aki mindent beismert a helyszínen, ahonnan bilincsre verve a fogdára szállították.

A tettenérés, vagy ahogyan akkor nevezték tettenkapást úgy definiálta a Bp. 142.§-a, hogy tettenkapás esete áll fenn, *ha valaki a tettet a bűncselekményen rajta éri, vagy ha valaki, mint szemtanú a tettet azonnal a bűncselekmény elkövetése után elfogta vagy üzőbe vette.* A tettenkapottat bárki elfoghatta, köteles volt azonban a legközelebb lévő járásbírósághoz, vizsgálóbíróhoz, királyi ügyészséghez vagy rendőri hatósághoz vezetni, vagy ha ezt nem tehetette, az említett hatóságok közül a legközelebbinél jelentést tenni.

Édes Annát maga a rendőr kapta tetten, hiszen egyedül Anna volt a gyilkosság helyszínén és be is ismerte tettét.

A vizsgálóbíró a nyomozás során volt hivatott vizsgálatot folytatni, hogy a rendőrhatalóság által beszerzett bizonyítékok tényleg alátámasztják-e a bűncselekmény elkövetését. A vizsgálat minden olyan büntett

esetén kötelező volt - vélhetően a terhelti jogok további védelme, illetve a megalapozott vád megszületése végett - melyekre a törvény halál- vagy életfogytig tartó fegyházbüntetést rendelt. A királyi ügyészség feladata volt ugyanis a nyomozást teljesíttetni a rendőrhatalósággal (Bp. 33.§), a vizsgálóbírónak viszont speciális helyzete volt, hiszen már a nyomozati szakban mérlegelési helyzetet biztosított a bíróságoknak arra, hogy vizsgálati cselekményeikkel előszűrjék azon súlyosabb büntetteket, amelyek vádemeléssel a bírói szakba kerülnek. Mindemellett ugyanezen cselekményekkel segítséget nyújtottak a királyi ügyészségeknek is a büntettek felderítéséhez. A vizsgálóbírák döntéseit pedig a törvényszékek vádtanácsai bírálták felül, ők fogadták be az indítványokat is a nyomozás során a királyi ügyészségtől.

Gyilkosság gyanúja esetén a vizsgáló bíró bírói szemlét is fogatosított, ezzel magyarázható, hogy ő is a helyszínre érkezett.

A helyszíni szemlén, ami jelen esetben egybe esett a bírói szemlével is, a rendőrök részletes helyszínrajzot vettek fel leltárba véve minden bútort, minden bűnjelét - többek között a sarokban fellelt kést is - és a két holttestet is lerajzolták. Mindezt jegyzőkönyvbe is vették.

A rendőrségi tanácsos a nyomozás érdekében egyedül volt jogosult utasításokat és rendeleteket kibocsátani. Ő rendelte el a szobák átkutatását, melynek során megállapították, hogy Anna meg akart szökni, mert batyuját összekötve találták meg és vetetlen ágyából azt a következtetést vonták le, hogy le sem akart feküdni, így előre készült a gyilkosságra.

Mivel gyilkosság történt, így halottszemle is fogatosításra került annak érdekében, hogy még a „forró nyomok” révén megállapításra kerülhessen a halál közvetlen oka és hogy ezt az okot mi idézte elő. Ezen tények, illetve annak megállapítása, hogy a sérüléseket milyen eszközzel, milyen módon okozták, rögzíteni kellett és szakvéleménybe foglalni. A halottszemlét követően a holttesteket boncolásra elszállították (Bp. 241-242.§).

2. A vizsgálat

Édes Annát a rendőrségen beismerő vallomása után nyomban letartóztatták. Ujjnyomatot vettek tőle, háromszor lefényképezték, aztán átkísérték az ügyészségre, a Markó utcai fogházba, ahol a vizsgálóbíró

minden nap maga elé idéztette a gyanúsítottat, hogy kikérdezze és a rendőrségi nyomozati iratokat kiegészítse. A gyanúsított kihallgatásán túl a vizsgálóbíró tanúkihallgatásokat is fogatosított, ezzel segítve a királyi ügyészség munkáját is, hogy minél részletesebb tényállás álljon rendelkezésükre a vádemeléshez. Megvizsgáltatta a vádlott elméleti állapotát is, az elmeorvos szakértő megállapította Annáról, hogy beszámítható. Ezt követően a vizsgálóbíró a nyomozást a maga részéről lezártnak tekintette, és minden ügyiratot felterjesztett az ügyészségre vádemelés céljából. Édes Annát előre megfontolt szándékkal elkövetett kettős gyilkosság címén vád alá helyezték és hivatalból rendelték ki neki védőt is.

Kosztolányi a vizsgálóbírót úgy írja le, mint az igazság szorgalmas, ámde szerényen díjazott hivatalnokát, aminek abból a szempontból van jelentősége, hogy bár bíró megnevezésük van és az esetek többségében valóban kirendelt bírók töltötték be ezen szerepet, de csekélyebb ügyekben jegyzők is ellátták ezt a feladatot. A vizsgálóbíró nem keverendő össze napjaink nyomozási bírójával. Az 1951-ben megszüntetett, a bíróság szervezetébe tartozó, vizsgálóbírói intézmény helyébe az általános nyomozó hatóságot jelentő rendőrség (esetenként az ügyész és más nyomozó hatóságok) bünyűgyi szolgálati ágának vizsgálói léptek⁸, ami nagyon jól mutatja a vizsgálóbíró korábbi feladatkörét, ami a fentiekben már részben bemutatásra került.

A vizsgálóbíró volt jogosult elrendelni az előzetes letartóztatást a terhelt kihallgatását követően. Az előzetes letartóztatás elrendelésének okait a Bp. 141.§-a sorolta fel. Ezen okok közül Anna esetében az volt megállapítható, hogy a szökésre előkészületet tett (Bp. 141.§ 2. pont), mivel batyuját összecsomagolva megtalálták a rendőrök a tettenkapás során. Mivel az előzetes letartóztatás indokolt esetben is csak kétszer 15 napra volt elrendelhető (Bp. 147.§), ezt követően a terheltet vizsgálati fogságba lehetett helyezni három hónapra, amelyet a vádtanács volt jogosult egy-egy hónapra meghosszabbítani tüzetes vizsgálat mellett (Bp. 159.§).

A vizsgálati fogságban a már korábban említett vizsgálati cselekményeket fogatosította Anna esetében is a vizsgálóbíró, kihallgatta őt több alkalommal, a tanúkat is megidéztette, és ő rendelte el Anna

⁸ Ernyes Mihály: Nyomozás, vizsgálat, vizsgálóbíró. Letöltés ideje: 2023. július 3., forrás: [RTF_XXVevf_47-48-49-50sz_021-044.pdf \(mtak.hu\)](#)

elmeszakértői vizsgálatát is. Majd, amikor minden szükséges vizsgálatot lefolytatott, ezen iratokat a királyi ügyészség részére továbbította, aki végül vádat emelt Anna ellen és védőt rendelt ki számára, ugyanis a Bp. 56.§-a kimondta, hogy *a főtárgyalásra védő rendelendő, ha a vádat olyan büntett miatt emelik, amelyre a törvény öt évig terjedhető szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést állapít meg.*

3. A főtárgyalás

A tárgyalást külön fejezetben írja le Kosztolányi Dezső, a korabeli eljárásjogi szabályokat már-már oly mértani pontossággal tárja az olvasóközönség elé, hogy megelevenedik az akkor a hatályos bűnvádi perrendtartás előttünk. A tárgyalás menetét úgy kívánom bemutatni, hogy elbeszélése közben feltüntetem a Bp. vonatkozó paragrafusait is.

A törvényszék nagyterme zsúfolásig tele volt hallgatósággal. Azon a novemberi reggelen, pontban kilenc órakor bevonult a főtárgyalási elnök és a két bíró, helyet foglaltak a pulpituson. A főtárgyalást az ügy rövid megjelölésével az elnök nyitotta meg (Bp. 301.§):

- Tárgyalásra kerül Édes Anna gyilkossági ügye. Hol a vádlott? Vezessék be -parancsolta az egyik teremőrnek.⁹ Annát két fegyőr kísérte a vádlottak padjához, kezükben szuronyos puskával, a rend fenntartása végett, majd az elnök elkezdte személyi körülményeiről kifaggatni (Bp. 301.§ és 133.§ első bekezdés). Itt hangzott el az, ami miatt ily nagy érdeklődésre számot tartó ügy volt az övé. Betöltötte ugyanis a 20. életévét, tehát a vád szerinti cselekmény miatt okkal tarthatott a kötél általi haláltól. Volt ugyanis egy enyhítő körülmény a húsz év alatti elkövetők számára, mégpedig pont az életkoruk. Ők nem kaphattak halálbüntetést. Így megérthetjük, hogy Anna miért gondolta azt, amikor tetten érték, hogy már viszik is a vesztőhelyre, bár ahogy már korábban említettem, nem tudjuk, hogy az elkövetéskor már betöltötte-e huszadik életévét.

A vádiratot az ügyész piros papírról¹⁰ olvasta, hosszú vádirat volt, majdhogynem fél órát vett igénybe a felolvasása. „A közönség ezalatt a bírákat figyelte, akik tóga és főveg nélkül ültek az emelvényen, az

⁹ Kosztolányi Dezső: i.m. 207. oldal

¹⁰ Érdekes tény, hogy egészen a digitalizáció térnyeréséig, a letartóztatott (még korábban a vizsgálati fogságban lévő) terheltek vádiratát piros lapra írták, később nyomtatták.

utcai ruhájukban, nyakkendővel és keménygallérral, de bizonyos személytelen méltósággal, szinte középkorban, szinte ókorban, mert ezeknek az embereknek itt a földön az volt a csodálatos hivatásuk, hogy igazat lássanak a többiek fölött, ezt tanulták, ebben éltek, s egykor a gyászjelentésükön, a sírkövükön is ez áll majd: bíró.”¹¹ A kir. törvényszék súlyosabb bűncselekmények esetén tanácsban járt el. Az elnök mellett egyik oldalon a referensbíró ült, aki az ügyiratokat igazgatta, a legfiatalabb közülük pedig a szavazóbíró volt, aki az elnök másik oldalán foglalt helyet az emelvényen. Az ülésrend a tárgyaláson is ugyanaz volt, mint napjainkban. A bírói pulpitustól balra ült Édes Anna kirendelt védője, míg vele szemben a kir. ügyész foglalt helyet. A védő kirendelése kötelező volt Anna ügyében, ugyanis a Bp. 56.§-a értelmében a főtárgyalásra védő rendelendő, ha a vádat olyan büntett miatt emelik, amelyre a törvény öt évig terjedhető szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést állapít meg.

A vádirat ismertetését követően az elnök felállította Édes Annát és megkérdezte, hogy megértette-e a vádat. Anna igennel felelt. Majd jött az a kérdés, ami a Bp. óta minden büntető tárgyaláson elhangzik, hogy a vádlott bűnösnek érzi-e magát. Anna igennel felelt. Ezt követően az elnök felszólította Annát, hogy lépcsőről-lépésre mesélje el mi történt, ami Annának ímmel-ámmal sikerült csak, így sorvezetőként segítette őt az elnök. Ekkor jött a védő első bizonyítási indítványa, miszerint vizsgálják meg Anna elmebeli állapotát azonnal a helyszínen, mert a védelem álláspontja szerint annyira szakadozott, patalogikus a vádlott vallomása, hogy védői lelkiismerete szerint azt mondaná rá, hogy teljesen beszámíthatatlan. Mivel erre már sor került a nyomozás során, így ezen indítvány elutasításra került. Indítványának elutasítása következtében a védő semmisségi okot jelentett be. A semmisségi ok bejelentésének azért volt jelentősége, mert alapját képezte a későbbi esetleges fellebbezésnek. A Bp. 382.§-a szerint a fellebbezés a főtárgyaláson felmerült semmisségi ok miatt is használható perorvoslati lehetőség volt mindamellett, hogy a Bp. is megfogalmazta, hogy fellebbezésnek van helye az ítélet bármely rendelkezése és indoklás bármely része ellen, emellett nevesítette a semmisségi okokat, csoportosítva őket alaki és anyagi semmisségi okokra. Anyagi semmisségi ok volt a Bp. 385.§ 1. c) pontja alapján, ha a bíróság a büntető törvénynek megfelelő rendelkezését nem alkalmazta, vagy tévesen alkalmazta a beszámíthatóság kérdésében. A Csemegi Kódex 76. §-ában már megjelent a kóros elmeállapot, mint büntethetőséget kizáró ok, akként, hogy *nem számítható be a cselekmény annak, a ki*

11 Kosztolányi Dezső: i.m. 208. oldal

azt öntudatlan állapotban követte el, vagy kinek elmetehetsége meg volt zavarva, és e miatt akaratának szabad elhatározási képességével nem birt. Az elnök ezt követően Annától tettének motívumát, célzatát próbálta megtudakolni, de nem járt sikerrel, Anna nem tudta azt szavakba önteni. „Az elnök sejtette, hogy itt lehet valami, egy titok, melyet közülük senki sem tud, talán maga a vádlott sem... Tudta, hogy egy tettet nem lehet megmagyarázni se egy okkal, se többel, hanem minden tett mögött ott az egész ember, a teljes életével, melyet az igazságszolgáltatás nem fejthet föl.”¹²

A Bp. szerint a bizonyítási eljárás, vagy ahogyan a törvénycikk nevesíti bizonyító eljárás a vádlott kihallgatását követően kezdődött a tanúk kihallgatásával. Ez a struktúra eltér a Be. koncepciójától, ugyanis a bizonyítási eljárás a hatályos eljárásjogi törvény alapján a vádlott kihallgatásával kezdődik. A Bp. 306.§-a szerint a bizonyítás sorrendjét az elnök határozta meg akként, hogy a vád bizonyítékai rendszerint megelőzték a védelem bizonyítékait és a tanúk kihallgatásával kezdődött. A Bp. 192. §-224.§ és 307.§-312.§ szabályozta a tanú kihallgatására vonatkozó előírásokat. A tanúkat a kihallgatásuk előtt figyelmeztette az elnök arra, hogy kötelesek a legjobb tudomásuk és lelkiismeretük szerint a tiszta és teljes valóságot vallani és hogy vallomásukat esetleg esküvel kell megerősíteniük. Az eskütételnek a tanúvallomás során kiemelt jelentősége volt és ez a Be-ben már nem szerepel, így érdemes róla pár szót szólni. Funkciója abban merült ki, hogy az esküvel megerősített tanúvallomás erősebb bizonyító erővel bírt, mint egy esküvel nem megerősített. Az eskü 'kivételének' voltak törvényi akadályai is, illetve a bíró mérlegelésén is múlt, hogy mely tanúvallomást tart alkalmasnak arra, hogy az esküvel legyen megerősítve. A Bp. miniszteri indokolása egyértelműen megmagyarázza azt az esetet, amit későbbiekben a regény is felhív: *„Szükségesnek látszott a bíró arbitriumára bízni azt az esetet, ha a tanu bizonytalan és kétséges módon tesz vallomást, ha ellentmondásos, változatokban, lényeges hozzáadásokkal és elhagyásokkal beszél el egyazon lényeges körülményeket.”*¹³Ezt követően került sor a tanú személyi adatainak felvételére, majd a tanúvallomás esetleges akadályai kerültek tisztázásra. A tanúkhöz az elnökön kívül kérdést intézhetett a referensbíró, a szavazó bíró, a vádló, a vádlott és a védő. Amennyiben a kérdés az ügghöz nem kapcsolódott, homályos volt, vagy más becsületét sértette, az elnök köteles volt megtagadni mind a kérdésfeltevést, mind a feleletadást. A tanúkat egymás távollétében hallgatták ki.

¹² Kosztolányi Dezső: i.m. 211. oldal

¹³ 1896. évi XXXIII. törvénycikk indokolása - a bűnvádi perrendtartásról, letöltés dátuma: 2023. július 3., forrás: [Jogtár®](http://jogtar.hu) (jogtar.hu)

A vád koronatanújával kezdték a tanúk kihallgatását, Druma Szilárd ügyvéddel, az áldozatok szomszédjával, aki ott volt azon az estélyen, minek végeztével Édes Anna megölte gazdáit. Jogász lévén röviden, jogi szakkifejezésekkel tarkítottan adta elő a véleménye szerinti tényállást, vagy ahogyan akkoriban hívták, tényálladékot. Az előre megfontolt szándékot azzal magyarázta, hogy már az este szemet szűrt neki a leány izgatott viselkedése, „éjjel kettőkor a vádlott semmi mást se kereshetett a fiókban, csak a kést, ezt nyilván elrejtette valahol, aztán mielőtt elment volna, még egyszer rajtaütött, akkor a vádlott a fürdőszobában leselkedett, még borraivalót is akart neki adni, de az rémülten ugrott be a hálósobába.”¹⁴ Ezen túlmenően előállt azzal, hogy véleménye szerint a házmesterék politikai beállítottsága révén mozgatói voltak Anna tettének, de itt az elnök félbeszakította a vallomást és mivel a vádirat erre vonatkozóan semmit nem tartalmazott, mondhatni a vádon túlterjeszkedés tilalma végett nem engedte Druma Szilárdnak befejezni mondandóját. Annát szembesítették Drumával, melynek során beismerte, hogy így történt minden, ahogyan Druma elmondta. A királyi ügyész a vádlott megesketését indítványozta, míg a védő annak elutasítását kérte. Az elnök megeskette a vád koronatanúját, a védő pedig újabb semmisségi okot jelentett be. Ezt követően sorban jöttek egymás után a tanúk, akik nyilvánvalóan a maguk szerepének elhalványítása végett Annát rossz leány színében tüntették fel. A tanúvallomások sorában a másik fontos tanú, mondhatni a védelem koronatanúja és egyben Kosztolányi Dezső belső meggyőződésének tolmácsa, Moviszter doktor volt, az áldozatok másik szomszédja. Moviszter doktor előadta, hogy álláspontja szerint az áldozatok mindig ridegen bántak Annával. Szívtelenül, ez volt a megérzése. Nem bántak vele emberien, inkább úgy, mint egy géppel. A védő azonnal felpattant, és indítványozta a tanú megesketését, míg az ügyész - arra való tekintettel, hogy a vallomás túl általános - az indítvány elutasítását kérte. Az elnök fontosnak tartotta ezen tanúvallomást is, így megeskette őt is. A koronatanú vallomásának jelentősége abban rejlett, hogy egyedüli bizonyítékként szolgáltak a törvényszék tanácsának annak megítélése végett, hogy fennállt-e az előre megfontolt szándék, illetve, hogy mi vezethette Annát tettének bevégzéséhez. Mint már korábban említettem, az előre megfontolt szándék különböztette meg a gyilkosság büntettét a szándékos emberölés büntettétől és egyedül a gyilkosság esetében volt lehetőség a halálbüntetés kiszabására. A másik vizsgálódási szempont az volt, hogy volt-e olyan méltányolható konkrét ok, ami kvázi erős felindulást válthatott ki a vádlottban.

Pár mentő tanút még kihallgatott a bíróság. A tárgyalás elhúzódott, a védő 27 db semmisségi okot jelentett be, majd az indítványok megtétele után a bíróság a bizonyító eljárást befejezettnek nyilvánította, és felkérte a királyi ügyészt a vádbeszéd megtartására.

Az ügyész fenntartotta a vádiratban foglaltakat és minthogy álláspontja szerint beigazolódott az előre megfontolt szándék, példás büntetést kért.

A védőbeszéd annál hosszabbra sikeredett. A beszéd középpontjában az állt, hogy Anna egy végtelenül egyszerű lány, a nép egyszerű gyermeke, a gonoszság minden csírája hiányzik belőle. A vádlott tettét a védői álláspont szerint önkívületben, önvédelemből követte el. Nem esik szó arról, hogy Anna utolsó szó jogán felszólalt-e, de a Bp. alapján megillette őt. A törvényszék visszavonult ítélethozatalra.

4. Az ítélet

A tárgyalóteremben nagy morajlás volt, amikor a törvényszék az ítéletet hirdette, így sajnos maga a bűncselekmény megnevezése nem hallatszik, csak következtetni tudunk rá. Az elnök így szólt: „- Kihirdetem a törvényszék ítéletét. A magyar állam nevében...bűnösnek mondta ki... és ezért összbüntetésül tizenöt évi fegyházra... politikai jogainak elvesztésére... Az indokolásban az foglaltatott, hogy a törvényszék súlyosbító oknak vette azt a kegyetlenséget, mellyel a vádlott a gyilkosságot elkövette, de enyhítő körülménynek kellett vennie a vádlott büntetlen előéletét, töredelmes beismerését és az együgyűséggel határos műveletlenségét.”¹⁵

Álláspontom szerint Vizyné esetében megállapította a bíróság az előre megfontolt szándékot, és így a gyilkosságot, míg Vízzy Kornél esetében szándékos emberölés büntetében találta bűnösnek Annát. Az, hogy a kötél általi halált elkerülte Anna, vélhetően annak köszönhető, hogy a tanács oly mértékben adott nyomatékot az enyhítő körülményeknek, hogy a halálbüntetést leszállította 15 évi fegyházra. Ennél enyhébb büntetést nem adhatott.

Mind a védő, mind a vádló föllegezett az ítélet ellen, mely így a kir. Ítéltáblához került (Bp. 381. §), aki tavasszal meghozta ítéletét és helybenhagyta a törvényszék ítéletét. A kir. Ítéltábla másodfokon hozott ítélete ellen felterjesztett semmisségi panasz pedig a Kúriához került (Bp. 426.§ 4. pont), aki a főtárgyalástól számított egy évre szintén helybenhagyó ítéletet hozott. Ezen döntésekig Anna gyűjtőfogházban volt, majd átszállították őt Mária-Nosztrára, ahol megkezdte fegyházbüntetését. Amennyire borzadt a nép tettétől, annyira tartotta igazságosnak az ítéletet. Szép lassan elfelejtették őt. „És, ha nem élt volna még a márianosztrai női fegyintézetben, hanem ott pihent volna valahol Dunán túl, a balatonfőkajári temető akácai alatt, akkor se semmisülhetett volna meg jobban.”¹⁶

VIII. Összegzés

A tárgyalás regénybeli hallgatósága, s úgy vélem mi magunk is igazságosnak tartjuk a bíróság döntését. Bár végül konkrét mérlegelési okként nem merült fel a méltányolható ok, hisz közvetlen bántalmazásra utaló bizonyítékok nem merültek fel a tárgyalás során, de Moviszter szavaival némiképp enyhült a bírák véleménye Édes Anna tette kapcsán. A Víz házaspár akarva-akaratlanul kegyetlenül bánt Annával, ami abban a társadalmi rendben bár természetesnek hatott, de attól még kegyetlenül pusztította Anna lelkét, akit bár együgyűnek tartottak, de megvolt a magához való esze, ezért szenvedett annyit a lelke is. Értette, hogy mi történik körülötte és a lelkét facsarta a folyamatos megaláztatás. Nem tudott együgyűen boldog lenni, mert sokkal okosabb volt, mint amennyit magából mutatni tudott. A lelke tiszta és szép volt, de ösztönei előhozták belőle a közömbös kegyetlenséget annak érdekében, hogy védje magát a további sérelmekről. Kosztolányi művének lényegi mondanivalóját ekként rögzítette: „Hiszen ennek minden sora éppen azt hangoztatja, hogy nincsen szociális következtetés, csak emberség van, csak jóság van, csak egyéni szeretet van, és a gyilkosságnál is nagyobb bűn, ha valaki embertelen, ha valaki durva, ha valaki fennhéjázó, amiért egy kés sem elég megtorlás, és a legnagyobb erény a lényegbehatoló, figyelmes tisztaszívűség, mert többet, gyökeresebbet úgy se tehetünk ezen a földön.”¹⁷

¹⁶ Kosztolányi Dezső: i.m. 223. oldal

¹⁷ Kiss Ferenc: Az érett Kosztolányi. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 292. oldal

Források

Jogszabályok:

- 1878. évi V. törvénycikk - a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, letöltés dátuma: 2023. július 3., forrás: [Jogtár® \(jogtar.hu\)](#)
- 1878. évi V. törvénycikk indokolása - a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, letöltés dátuma: 2023. július 3., forrás: [Jogtár® \(jogtar.hu\)](#)
- 1896. évi XXXIII. törvénycikk - a bünvádi perrendtartásról, letöltés dátuma: 2023. július 3., forrás: [Jogtár® \(jogtar.hu\)](#)
- 1896. évi XXXIII. törvénycikk indokolása - a bünvádi perrendtartásról, letöltés dátuma: 2023. július 3., forrás: [Jogtár® \(jogtar.hu\)](#)

Felhasznált irodalom:

- Bori Imre: Kosztolányi Dezső. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986.
- Ernyes Mihály: Nyomozás, vizsgálat, vizsgálóbíró. Letöltés ideje: 2023. július 3., forrás: [RTF_XXVevf_47-48-49-50sz_021-044.pdf \(mtak.hu\)](#)
- Kiss Ferenc: Az érett Kosztolányi. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.
- Kosztolányi Dezső: Édes Anna. OSIRIS, Budapest, 2009.
- Lengyel András: Miért gyilkolt Édes Anna?. Korunk folyóirat - 1998. április, letöltés ideje: 2023. július 26., forrás: <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00004/oldal97e2.html>
- Réz Pál (szerk.): Tükörben - Kosztolányi Dezső. Századvég Kiadó, Budapest, 1993.